

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINĖS SĄJUNGOS ĮSTATYMO,
LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINIO KODEKSO TREČIOSIOS KNYGOS VI DALIES
XV SKYRIAUS PRIPAŽINIMO NETEKUSIU GALIOS ĮSTATYMO,
LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINIO KODEKSO PATVIRTINIMO, ĮSIGALIOJIMO
IR ĮGYVENDINIMO ĮSTATYMO NR. VIII-1864 50 STRAIPSNIO PAKEITIMO IR 28
STRAIPSNIO PRIPAŽINIMO NETEKUSIU GALIOS ĮSTATYMO IR
LIETUVOS RESPUBLIKOS GYVENTOJŲ REGISTRO ĮSTATYMO NR. I-2237 5, 9 IR 11
STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTŲ

1. Įstatymų projektų rengimą paskatinusios priežastys, įstatymų projektų tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos civilinės sąjungos įstatymo projektas (toliau – ir LR CSĮ projektas), Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – ir LR CK) trečiosios knygos VI dalies XV skyriaus pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektas (toliau – ir LR CK projektas), Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo Nr. VIII-1864 50 straipsnio pakeitimo ir 28 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektas (toliau – ir LR CKCSĮ projektas) ir Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatymo Nr. I-2237 5, 9 ir 11 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas (toliau – ir LR GRĮ projektas) (toliau visi kartu – Įstatymų projektai) parengti, siekiant sureguliuoti ir teisiškai apsaugoti bendrus tarpusavio santykius kuriančių asmenų turtinius ir neturtinius teisinius bendro gyvenimo – civilinės sąjungos – santykius.

2000 m. liepos 18 d. priimtu Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu (toliau – LR CKCSĮ), buvo patvirtintas LR CK, kuris įsigaliojo nuo 2001 m. liepos 1 d., išskyrus tas LR CK normas, kurioms LR CKCSĮ nustato kitus įsigaliojimo terminus. LR CKCSĮ 28 straipsnis nustato, jog LR CK trečiosios knygos VI dalies XV skyriaus normos dėl bendro gyvenimo neįregistravus santuokos įsigalioja nuo įstatymo, reglamentuojančio partnerystės įregistravimo tvarką, įsigaliojimo momento. Tuo tarpu LR CKCSĮ 50 straipsnio 1 punkto (f) papunktis nustato pasiūlymą Lietuvos Respublikos Vyriausybei iki 2002 m. sausio 1 d. parengti partnerystės įregistravimo tvarką reglamentuojančio įstatymo projektą.

Akcentuotina, jog LR CK trečiosios knygos VI dalies XV skyriuje numatytos teisės normos, reguliuojančios bendrai gyvenančių asmenų, nesudariusių santuokos (partnerių), teisinius santykius, nuo 2001 m. liepos 1 d., kai įsigaliojo LR CK, iki šiol yra neįsigaliojusius ir neveikiančios, nes nebuvo priimtas būtinas partnerystės įregistravimo tvarką reglamentuojantis įstatymas.

Nepaisant to, kad šiuo metu nėra įtvirtintas ir galiojantis partnerių santykius reglamentuojantis teisinis reguliavimas, faktiniai partnerių santykiai gyvenimiškai egzistuoja, todėl, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucija ir žemiau pateikiama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina, šie santykiai privalo būti teisiškai sureguliuoti.

2011 m. rugsėjo 28 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Šiame nutarime, be kita ko, buvo išaiškinta, kad pagal Konstituciją, *inter alia*, jos 38 straipsnio 1 dalies nuostatas, yra saugomos ir ginamos kitokios nei santuokos pagrindu sudarytos šeimos, *inter alia*, santuokos nesudariusių vyro ir moters bendras gyvenimas, kuris grindžiamas pastoviais emocinio prieraišumo, tarpusavio supratimo, atsakomybės, pagarbos ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas. Šiame nutarime Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad valstybė turi pareigą ne tik nustatyti teisinį reguliavimą, kuriuo būtų sudarytos prielaidos šeimai tinkamai funkcionuoti, būtų stiprinami šeiminiai santykiai, ginamos šeimos narių teisės ir teisėti interesai, bet ir pareigą įstatymais ir kitais teisės aktais taip sureguliuoti šeiminius santykius, kad nebūtų sudaroma prielaidų diskriminuoti šeimos narių (kaip antai santuokos neįregistravusių bendrai gyvenančių vyro ir moters, jų vaikų (įvaikių), vieno iš tėvų, auginančio vaiką (įvaikį) ir kt.).

Aptariamame nutarime Konstitucinis Teismas taip pat akcentavo, jog „pagal Konstituciją, *inter alia*, konstitucinį teisinės valstybės principą, Seimas, kaip įstatymų leidžiamosios valdžios institucija, vykdydamas savo konstitucinius įgaliojimus ir teisės aktais reguliuodamas šeimos santykius, privalo paisyti iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos kylančių reikalavimų, *inter alia*, asmenų lygiateisiškumo, pagarbos žmogaus orumui, privačiam gyvenimui.“

2019 m. sausio 11 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą Nr. KT3-N1/2019 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 43 straipsnio 1 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Nutarime Konstitucinis Teismas akcentavo, jog, kitaip nei konstitucinė santuokos samprata, konstitucinė šeimos samprata, be kita ko, yra neutrali lyties požiūriu. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas išaiškino, kad pagal Konstitucijos 38 straipsnio 1, 2 dalis, aiškinamas kartu su Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintu asmenų lygybės principu ir diskriminacijos draudimu, yra saugomos ir ginamos visos šeimos, atitinkančios konstitucinę šeimos sampratą, pagrįstą nuolatinio ar ilgalaikio pobūdžio šeimos narių santykių turiniu, t. y. grindžiamą šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prieraišumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas. Kita vertus, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad, atsižvelgiant į objektyvius ir

konstituciškai pagrįstus kriterijus, gali būti nustatytas diferencijuotas valstybės globos ir paramos šeimai teisinis reguliavimas.

Taigi, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo suformuota teisinė doktrina suponuoja, jog bendrus tarpusavio santykius kuriančių asmenų turtiniai ir neturtiniai teisiniai santykiai privalo būti teisiškai sureguliuoti ir apsaugoti, nepažeidžiant lygiateisiškumo bei diskriminacijos draudimo principų.

Remiantis Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus 2020 metais parengta apžvalga „Tos pačios lyties ir skirtingų lyčių asmenų partnerystės ir santuokos teisiniai institutai Europos Sąjungos valstybėse narėse”¹, Įstatymų projektų rengimo metu net 20 Europos Sąjungos valstybių narių teisės aktais reguliuojami registruotos partnerystės santykiai (Airija, Austrija, Belgija, Čekija, Danija, Estija, Ispanija, Italija, Graikija, Kipras, Kroatija, Liuksemburgas, Malta, Nyderlandai, Prancūzija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Vengrija, Vokietija).

Todėl, atsižvelgiant tiek į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktriną, tiek į Europos Sąjungos valstybių narių praktiką partnerystės ar analogiško instituto teisinio reguliavimo klausimais, Įstatymų projektais, tarp kurių taip pat yra ir naujas Lietuvos Respublikos civilinės sąjungos įstatymo projektas, siekiama teisiškai sureguliuoti ir užtikrinti santuokos nesudariusių, bendrą gyvenimą kuriančių asmenų – partnerių – teisių ir teisėtų interesų apsaugą, reglamentuoti šių asmenų tarpusavio pareigas. Priėmus Įstatymų projektus, būtų pripažintas netekusiu galios šiuo metu faktiškai neveikiantis LR CK trečiosios knygos VI dalies XV skyrius ir priimtas naujas įstatymas – LR CSI, kuriuo būtų iš naujo visapusiškai sureguliuoti civilinės partnerystės teisiniai santykiai. Atsižvelgiant į aplinkybę, kad „partnerystės“ sąvoka LR CK yra vartojama ir iš jungtinės veiklos kylantiems išimtinai turtiniams pobūdžio santykiams apibūdinti, siekiant atskirti ir teisiškai reglamentuoti dviejų asmenų (partnerių) kuriamus tiek turtinius, tiek asmeninius neturtinius tarpusavio santykius, pagrįstus monogamijos, savanoriškumo ir lygiateisiškumo principais, siūloma naudoti „civilinės sąjungos“ sąvoką.

Įstatymų projektais siūloma sureguliuoti santuokos nesudariusių, tačiau bendrus tarpusavio santykius kuriančių asmenų tiek turtinius, tiek asmeninius neturtinius santykius, taip pat partnerių turtinius santykius su trečiaisiais asmenimis. Toks teisinis reguliavimas padės fiziniams asmenims išspręsti pagrindines praktines problemas, kylančias partnerių tarpusavio asmeniniuose santykiuose, o taip pat partnerių santykiuose su trečiaisiais asmenimis (pavyzdžiui, naudojimas ir disponavimas partneriams priklausančiu bendru turtu, partnerių tarpusavio išlaikymas, paveldėjimas po vieno iš partnerių mirties, susižinojimas sveikatos priežiūroje įstaigose ir kita). Šio konstituciškai būtino

¹ Apžvalgos tekstą galima rasti čia: https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=29181.

reguliavimo įtvirtinimas sudarys sąlygas apibrėžti civilinėje sąjungoje esančių asmenų tarpusavio teises ir pareigas, tokiu būdu apsaugant jų teisėtus lūkesčius ir interesus, reglamentuojant šių asmenų tarpusavio pareigas.

2. Įstatymų projektų iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Įstatymų projektų parengimą inicijavo ir Įstatymų projektus parengė Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų, Liberalų sąjūdžio ir Laisvės frakcijoms priklausantys Seimo nariai.

3. Dabartinis Įstatymų projektuose aptartų teisinių santykių reguliavimas

Šiai dienai LR CK įtvirtinto 3.229 straipsnio redakcijoje nustatyta, kad LR CK trečiosios knygos VI dalies XV skyriaus normos nustato turtinius santykius tarp vyro ir moters, kurie, įregistravę savo partnerystę įstatymų nustatyta tvarka, bendrai gyvena ne mažiau kaip vienerius metus neįregistravę santuokos (sugyventiniai), turėdami tikslą sukurti šeiminius santykius.

LR CKCSĮ 28 straipsnis nustato, jog LR CK trečiosios knygos VI dalies XV skyriaus normos dėl bendro gyvenimo neįregistravus santuokos įsigalioja nuo įstatymo, reglamentuojančio partnerystės įregistravimo tvarką, įsigaliojimo momento. Tuo tarpu LR CKCSĮ 50 straipsnio 1 punkto (f) papunktis nustato pasiūlymą Lietuvos Respublikos Vyriausybei iki 2002 m. sausio 1 d. parengti partnerystės įregistravimo tvarką reglamentuojančio įstatymo projektą.

Akcentuotina, kad LR CK trečiosios knygos VI dalies XV skyriuje įtvirtintos teisinės normos per 20 metų nuo LR CK priėmimo ir įsigaliojimo taip ir neįsigaliojo, kadangi nebuvo priimtas būtinas partnerystės įregistravimo tvarką reglamentuojantis įstatymas, kaip tai įtvirtinta LR CKCSĮ 28 straipsnyje.

Be kita ko, neįsigaliojusiomis LR CK trečiosios knygos VI dalies XV skyriaus normomis reguliuojama tik dalis partnerių turtinius teisinius santykius sudarančių aspektų (pavyzdžiui, bendrai naudojamo turto teisinis režimas, bendrai įgyto ir naudojamo turto padalijimas, teisės disponuoti bendrai naudojamu turtu apribojimai, teisės naudotis bendra gyvenamąja patalpa įgyvendinimas ir kt.), tačiau nereguliuojami kiti svarbūs bendro gyvenimo klausimai, pradedant partnerių santykiais su trečiaisiais asmenimis, partnerių tarpusavio išlaikymu, paveldėjimo vienam iš partnerių mirus bei partnerių neturtinius teisinius santykius sudarančiais klausimais (pavyzdžiui, partnerių tarpusavio įsipareigojimas vienas kitam ir kt.).

Akcentuotina, jog LR CK trečiosios knygos VI dalies XV skyriaus normomis apskritai nėra sureguliuoti tarpusavio asmeninius santykius kuriančių tos pačios lyties asmenų santykiai, taigi, nėra įtvirtinta šių asmenų teisių ir teisėtų interesų teisinė apsauga, nereglamentuojamos šių asmenų

tarpusavio pareigos. Atitinkamai Įstatymų projektais taip pat siekiama sureguliuoti tarpusavio asmeninius santykius kuriančių tos pačios lyties porų teises ir pareigas.

Taigi, Įstatymų projektais siekiama pripažinti netekusiu galios LR CK trečiosios knygos VI dalies XV skyrių kaip neišsamiai sureguliuojantį partnerystės institutą ir priimti atskirąjį civilinės sąjungos teisinius santykius reglamentuojantį LR CSĮ, kuriuo visapusiškai būtų sureglamentuoti partnerių turtiniai ir neturtiniai teisiniai santykiai, šių asmenų tarpusavio pareigos. Atsižvelgiant į pasirinktą teisinio reguliavimo modelį, siūloma atsisakyti LR CKCSĮ 28 straipsnyje nurodomo LR CK trečiosios knygos VI dalies XV skyriaus įsigaliojimo termino (pripažįstant šį LR CKCSĮ straipsnį netekusiu galios) bei 50 straipsnio 1 punkto f) papunktyje įtvirtinto pasiūlymo termino Vyriausybei parengti partnerystės įregistravimo tvarką reglamentuojančio įstatymo projektą (pripažįstant šį papunktį netekusiu galios).

Tuo tarpu šiuo metu galiojančioje Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatymo redakcijoje nėra reglamentuota, kad gyventojų registre yra tvarkomi partnerių duomenys, tokie kaip partnerių asmens kodai, abiejų partnerių pasirašyto ir notarine tvarka patvirtinto bendro pareiškimo dėl civilinės sąjungos ir notarine tvarka arba teismo patvirtinto bendro abiejų partnerių ar teismo patvirtinto vieno iš partnerių vienašalio pareiškimo dėl civilinės sąjungos pabaigos duomenys, teismo pavadinimas ir teismo sprendimo, kuriuo LR CSĮ nustatyta tvarka įregistruota civilinė sąjunga pripažinta negaliojančia, įsiteisėjimo data, duomenų įrašymo data. Taip pat šiame įstatyme nėra numatyta galimybė teikti informaciją apie asmenų, siekiančių tapti partneriais, giminystės ar svainystės ryšius konsuliniais pareigūnams (kai to reikia), siekiant nustatyti, ar nėra įstatymų nustatytų apribojimų įregistruoti civilinę sąjungą.

4. Siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir laukiami teigiami rezultatai

Dėl LR CSĮ projekto. LR CSĮ projekto 3 straipsniu siūloma civilinės sąjungos sampratą apibrėžti tokiu būdu: „*Civilinė sąjunga yra dviejų asmenų (partnerių) savanoriškas susitarimas, įregistruotas teisės aktų nustatyta tvarka, kuriuo partneriai siekia sukurti ar (ir) plėtoti, apsaugoti tarpusavio asmeninius santykius*”. Taigi, vadovaujantis LR CSĮ projekto 3 straipsniu, būtų įtvirtintas registruotos lyčiai neutralios civilinės sąjungos modelis, o teisinės civilinės sąjungos pasekmės atsirastų nuo civilinės sąjungos įregistravimo momento.

LR CSĮ projekto 5 straipsnio 1 dalyje nustatoma, kad civilinė sąjunga sukelia teises pasekmes nuo duomenų pagal abiejų asmenų, siekiančių įregistruoti civilinę sąjungą, pasirašytą ir notarine tvarka patvirtintą bendrą pareiškimą dėl civilinės sąjungos įregistravimo įrašymo Lietuvos Respublikos gyventojų registre momento. Šiuos duomenis Lietuvos Respublikos gyventojų registrai ne vėliau kaip kitą darbo dieną po šio pareiškimo patvirtinimo pateikia notaras.

Toks LR CSĮ projektu siūlomas registruotos civilinės sąjungos modelis padės užtikrinti partnerių tarpusavio asmeninių santykių aiškumą, jų išviešinimą ir suvokimą apie įgyjamas teises ir prisiimamas pareigas. To paties LR CSĮ projekto 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtinama, jog civilinė sąjunga gali būti registruojama remiantis teismo sprendimu, kuriuo būtų nustatytas juridinę reikšmę turintis faktas, kad tarp atitinkamų asmenų egzistuoja faktiniai civilinės sąjungos santykiai. LR CSĮ projekto 8 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad bylos dėl faktinės civilinės sąjungos juridinio fakto nustatymo yra nagrinėjamos *mutatis mutandis* taikant Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 444 – 448 straipsnius. Pažymėtina, kad LR CSĮ projekto 8 straipsnio 2 dalimi siekiama apsaugoti faktinėje civilinėje sąjungoje esančių asmenų santykius bei sudaryti galimybę faktiniams partneriams ginti savo teises, kildinamas iš faktinės civilinės sąjungos. Pagal LR CSĮ 8 straipsnio 1 dalį nustatoma, jog civilinės sąjungos faktas prieš trečiuosius asmenimis gali būti panaudotas tik jei Lietuvos Respublikos gyventojų registre yra įrašyti duomenys dėl civilinės sąjungos įregistravimo. Faktinės civilinės sąjungos įregistravimas ir šio fakto išviešinimas padės partneriams išvengti galimų teisinių ginčų su trečiaisiais asmenimis.

LR CSĮ projekto 4 straipsnyje nustatytos civilinės sąjungos įregistravimo sąlygos, t. y. asmenys turi būti sulaukę pilnametystės, nesiejami LR CSĮ projekto 4 straipsnio 2 dalyje nurodytų giminystės ryšių, nesudarę santuokos tarpusavyje ar su kitais asmenimis, taip pat neįregistravę civilinės sąjungos su kitais asmenimis. Taigi galiotų draudimas civilinę sąjungą įregistruoti artimiesiems giminaičiams. Pradėdami civilinę sąjungą, partneriai taip pat turės būti veiksniūs. Ribotai veiksnūs šioje srityje asmuo negalės įregistruoti civilinės sąjungos be rūpintojo rašytinio sutikimo. Jeigu rūpintojas tokio sutikimo neduotų, ribotai veiksnus šioje srityje asmens prašymu leidimą įregistruoti civilinę sąjungą galėtų duoti teismas. Asmuo, įsiteisėjęs teismo sprendimu pripažintas neveiksniu šioje srityje, negalėtų įregistruoti civilinės sąjungos. Partneriai, atitinkantys aukščiau nurodytas sąlygas, turi teisę pasirašyti ir notarine tvarka patvirtinti bendrą pareiškimą dėl civilinės sąjungos įregistravimo. Šiuos duomenis Lietuvos Respublikos gyventojų registrui ne vėliau kaip kitą darbo dieną po šio pareiškimo patvirtinimo pateikia notaras.

Siekiant pabrėžti partnerių kuriamų tarpusavio asmeninių santykių pobūdį, LR CSĮ projekto 6 straipsniu siūloma įtvirtinti asmenines neturtines partnerių teises ir pareigas: pareigą būti vienas kitam lojaliu ir gerbti vienas kitą, taip pat remti vienas kitą moraliai ir materialiai, atsižvelgiant į kiekvieno partnerio galimybes prisidėti prie bendro gyvenimo ar kito partnerio poreikių tenkinimo. Minėtos pareigos yra tiek teisinės, tiek moralinės. Šios neturtinės partnerių pareigos yra tarpusavyje susijusios. Už šių pareigų nevykdymą nėra numatyta sankcijų, tuo labiau, negalima priversti partnerių vykdyti šias pareigas, tačiau nurodytų asmeninių neturtinių partnerių pareigų pažeidimas ar jų nevykdymas gali būti pagrindas civilinės sąjungos teisinių santykių pabaigai. Pažymėtina, kad

civilinės sąjungos teisinių santykių reguliavimas kartu būtų grindžiamas LR CSĮ projekto 2 straipsnyje įtvirtintais teisiniais principais, tokiais kaip civilinės sąjungos savanoriškumo, partnerių lygiateisiškumo bei kitais šioje dalyje nurodytais principais. Be to, partneriams taip pat galėtų LR CSĮ projekto 4 straipsnio 1 ir 3 dalyje įtvirtintas draudimas pažeisti monogamijos principą.

Pagal LR CSĮ projekto nuostatas, duomenų pagal abiejų asmenų, siekiančių įregistruoti civilinę sąjungą, pasirašytą ir notarine tvarka patvirtintą bendrą pareiškimą dėl civilinės sąjungos įregistravimo įrašymas Lietuvos Respublikos gyventojų registre sukeltų, be kita ko, šias pagrindines teises pasekmes: a) partneriams būtų suteikta galimybė savo susitarimu nustatyti kitokią nei siūlomo LR CSĮ projekto 13 straipsnyje numatytą partnerių turto teisinį režimą (žr. LR CSĮ projekto 13 straipsnio 2 dalį); b) partnerių turto teisinis režimas, atitinkantis LR CSĮ projekte įtvirtintas sąlygas, galėtų būti priskiriamas prie bendro partnerių turto, nurodomos asmeninės nuosavybės teise valdomo turto kategorijos (žr. LR CSĮ projekto 15-17 straipsnius); c) partneriams būtų suteikiama kito partnerio atstovavimo ir veikimo kito partnerio vardu teisė (žr. LR CSĮ projekto 7 straipsnį); d) palikėją pergyvenęs partneris galėtų paveldėti pagal įstatymą arba su pirmos ar antros eilės įpėdiniais (jeigu jų yra); kartu nustatoma, jog partneriams būtų taikomos analogiškos LR CK penktoje knygoje „Paveldėjimo teisė“ įtvirtintos ir sutuoktiniams taikomos normos (žr. LR CSĮ projekto 20 straipsnį).

Plačiau aptartinas partnerio (-ių) turto teisinis režimas. LR CSĮ projekto 13 straipsnio 1 dalyje siūloma nustatyti, kad turtas, civilinės sąjungos laikotarpiu įgytas abiejų partnerių ar vieno jų vardu, laikomas bendrąja daline partnerių nuosavybe, kartu preziumuojant, kad partnerių bendrosios dalinės nuosavybės dalys yra lygios, kol nėra įrodyta kitaip. Šis režimas būtų netaikomas asmeninei partnerių nuosavybei, kurios sąrašas įtvirtintas LR CSĮ projekto 17 straipsnyje.

Šiame kontekste taip pat atkreiptinas dėmesys į LR CSĮ projekto 15 straipsnio nuostatas, kuriose numatytas partnerių bendram gyvenimui naudojamas turtas, jo teisinis režimas ir šio režimo pabaiga. Nustatant tokį turtą *mutatis mutandis* būtų taikomos galiojančios LR CK 3.84 straipsnio nuostatos, o remiantis panašiais principais, kurie įtvirtinti LR CK 3.84 straipsnio 4 dalyje, turtas įgytų partnerių bendram gyvenimui naudojamo turto teisinį statusą nuo civilinės sąjungos įregistravimo Lietuvos Respublikos gyventojų registre dienos, tačiau šį faktą prieš trečiuosius asmenis galėtų panaudoti tik tuo atveju, jeigu nekilnojamas daiktas yra įregistruotas viešame registre kaip partnerių bendram gyvenimui naudojamas turtas. Kartu pastebėtina, kad LR CSĮ projekto 13 straipsnio 2 dalyje civilinėje sąjungoje esantiems partneriams suteikta galimybė sudaryti sutartį, kurioje jie nustatytų savo turtines teises ir pareigas civilinės sąjungos metu, taip pat civilinei sąjungai pasibaigus. Tokia sutartis ir jos pakeitimai turėtų būti patvirtinti notarine tvarka ir įregistruoti vedybų sutarčių registre. Šiai sutarčiai taip pat *mutatis mutandis* būtų taikomos kitos galiojančio LR CK 3.101–3.108 straipsnių nuostatos.

LR CSĮ projekte taip pat numatytos nuostatos, skirtos partnerių turto teisiniam režimui, taip pat tokio turto padalijimui ir buvusio partnerio ar (ir) bendro nepilnamečio vaiko išlaikymui reguliuoti (žr. LR CSĮ projekto 12, 14 ir 18 straipsnius). LR CSĮ projekto 14 straipsnio 7 dalyje siūloma aiškiai nustatyti, kad partnerių, kaip bendraturčių, tarpusavio santykiuose netaikomas LR CK 4.79 straipsnis, t. y. vienam partneriui parduodant jam priklausančią dalį bendrojoje dalinėje nuosavybėje, kitam partneriui nėra taikoma pirmumo teisė pirkti bendrosios dalinės nuosavybės dalį. Šia sąlyga siekiama aiškiai atskirti bendraturčių tarpusavio teisinius santykius nuo partnerių tarpusavio teisinių santykių – partneriai pagal LR CSĮ 14 straipsnį bendrąja daline nuosavybe naudojasi, valdo ir disponuoja tik esant bendram partnerių sutarimui.

LR CSĮ projektu taip pat įtvirtinama, kad partnerių atstovavimui pagal įstatymą sveikatos priežiūros srityje *mutatis mutandis* taikomas LR CK 6.744 straipsnis, kuriame įtvirtinta, kad visos asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikėjo pareigos pacientui, negalinčiam būti laikomam sugebančiu protingai vertinti savo interesus ir jeigu jam nenustatyta nei rūpyba, nei globa, vykdomos paciento sutuoktiniui ar partneriui, jeigu paciento įgalioto asmens nėra arba jeigu įgaliotas asmuo nesiėmė būtinų veiksmų, išskyrus atvejus, kai jie to atsisako, o jei sutuoktinio ar partnerio nėra, pareigos vykdomos paciento tėvui arba vaikui, išskyrus atvejus, kai šie atsisako (žr. LR CSĮ projekto 22 straipsnį).

LR CSĮ projektu kartu įtvirtinama, kad civilinėje sąjungoje esantiems partneriams *mutatis mutandis* taikomi Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.588 – 6.590 straipsniai, pagal kuriuos partneriams būtų taikomos nuomininko šeimos nariams būdingos teisės ir pareigos (žr. LR CSĮ projekto 21 straipsnį).

Įvertinus tarp partnerių susiklostančių turtinių santykių pobūdį ir poreikį užtikrinti palikėją pergyvenusio partnerio turtines teises ir interesus, LR CSĮ projekto 20 straipsnyje siūloma numatyti galimybę palikėją pergyvenusiam partneriui paveldėti pagal įstatymą arba su pirmos ar antros eilės įpėdiniais. Šiuo teisiniu reguliavimu siekiama, jog partneriams būtų taikomos analogiškos LR CK penktoje knygoje „Paveldėjimo teisė“ įtvirtintos ir šiuo metu sutuoktiniams taikomos normos (žr. LR CSĮ projekto 20 straipsnio 2 dalį).

Siekiant civilinės sąjungos teisinių santykių apibrėžtumo, LR CSĮ projekte siūloma įtraukti LR CSĮ 9 straipsnį, kuriame numatyti civilinės sąjungos pabaigos pagrindai, taip pat jos pripažinimo negaliojančia sąlygos ir tvarka. LR CSĮ projekte numatyta, jog civilinė sąjunga pasibaigia: 1) kai partneriai nutraukia įregistruotą civilinę sąjungą bendru sutarimu; 2) įsiteisėjusiu teismo sprendimu, kuriuo patvirtinamas vieno iš partnerių vienašališkas prašymas nutraukti įregistruotą civilinę sąjungą; 3) kai vienas iš partnerių miršta arba įsiteisėjusiu teismo sprendimu yra paskelbtas mirusiu ar pripažintas nežinia kur esančiu. Projektu nustatoma, kad civilinę sąjungą bendru – notaro patvirtintu

– sutarimu nutraukti galima tik tuo atveju, jeigu partneriai neturi bendrų nepilnamečių vaikų. Jeigu partneriai turi bendrų nepilnamečių vaikų, civilinę sąjungą galima nutraukti bendru susitarimu tik tuo atveju, jeigu partnerių bendras susitarimas dėl civilinės sąjungos nutraukimo teisinių pasekmių yra patvirtintas teismo sprendimu. Partneriai turi pateikti savo gyvenamosios vietos teismui prašymą dėl civilinės sąjungos nutraukimo ir bendrą susitarimą dėl civilinės sąjungos nutraukimo teisinių pasekmių.

Aptariamu projektu taip pat nustatoma, kad įregistruotos civilinės sąjungos pabaigos faktas gali būti panaudotas prieš trečiuosius asmenis tik jei Lietuvos Respublikos gyventojų registre yra įrašomi duomenys pagal notarine tvarka patvirtintą bendrą abiejų partnerių prašymą nutraukti įregistruotą civilinę sąjungą arba, jeigu partneriai turi bendrų nepilnamečių vaikų, pagal teismo sprendimu patvirtintą bendrą abiejų partnerių prašymą nutraukti įregistruotą civilinę sąjungą. Duomenis apie įregistruotos civilinės sąjungos pabaigos faktą Lietuvos Respublikos gyventojų registrai ne vėliau kaip kitą darbo dieną po šio pareiškimo patvirtinimo elektroninių ryšių priemonėmis pateikia notaras arba, jeigu civilinė sąjunga buvo nutraukta teismo sprendimu, teismas. LR CSĮ 9 straipsnio 7 dalyje taip pat įtvirtinta, kad civilinė sąjunga gali būti pripažinta negaliojančia ir tokią diskreciją turi tik teismas. LR CSĮ 10 straipsnyje numatomi ieškinio teismui senaties terminai, o 11 straipsnyje – civilinės sąjungos pripažinimo negaliojančia teisinės pasekmės.

Siekiant išvengti kitų galiojančių teisės aktų, kuriuose vartojamos tokios sąvokos ir formuluotės kaip, pavyzdžiui, „asmuo, įregistravęs partnerystę įstatymų nustatyta tvarka“, „asmuo, su kuriuo registruota partnerystė“, „asmuo, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis“, „partneris, kai partnerystė įregistruota įstatymų nustatyta tvarka“, „partneris (kai partnerystė įregistruota įstatymų nustatyta tvarka)“, „partnerystės ryšiais susijęs asmuo“, „sugyventinis“, „sugyventinis (partneris)“, „sugyventinis, įstatymų nustatyta tvarka įregistravęs partnerystę“, „sugyventinis, kai įstatymų nustatyta tvarka yra įregistruota partnerystė“, „sugyventinis, kai partnerystė įregistruota įstatymų nustatyta tvarka“, keitimo, LR CSĮ projektu siūloma numatyti bendrą nuostatą, pagal kurią kituose teisės aktuose vartojamos minėtos sąvokos taip pat atstoja LR CSĮ naudojamą sąvoką „partneris“ ir yra taikomos registruotoje civilinėje sąjungoje esantiems asmenimis.

Pažymėtina, kad Įstatymų projektais nesiekama reguliuoti ir spręsti įvaikinimo bei su vaikų kilmės nustatymu susijusių teisinių klausimų, todėl įvaikinimo bei vaikų kilmės nustatymo teisinio reguliavimo kontekste ir toliau išlieka šiuo metu galiojantis teisinis reguliavimas.

Dėl LR GRĮ projekto. Atsižvelgiant į aukščiau nurodytus Įstatymų projektų pakeitimus, įskaitant siūlomą priimti naują LR CSĮ įstatymą, kartu teikiamas LR GRĮ projektas, atitinkamai šiame

įstatyme papildant galiojančias teisinės nuostatas dėl gyventojų registro tvarkomų partnerių asmens duomenų sąrašo bei partnerių asmens duomenų teikėjų sąrašo.

Siekiant suteikti Lietuvos Respublikos Vyriausybei ir, prireikus, kitoms kompetentingoms institucijoms pakankamai laiko pasirengti tinkamam šių Įstatymų projektų įgyvendinimui, Įstatymų projektų įsigaliojimą siūloma nukelti į 2023 m. sausio 1 d.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai, galimos neigiamos priimtų įstatymų pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus Įstatymų projektus, įskaitant naują LR CSI, būtų pašalinta jau 20 metų egzistuojanti teisės spraga dėl teisinio reguliavimo, reglamentuojančio partnerių teisinius santykius, nebuvimo. Kartu būtų įgyvendinta ir užtikrinta iš LR Konstitucijos kylanti valstybės pareiga nustatyti teisinį reguliavimą, kuriuo būtų apsaugotos ir ginamos bendrus tarpusavio asmeninius santykius kuriančių asmenų teisės ir teisėti interesai, reglamentuojamos šių asmenų tarpusavio pareigos.

Aptariamų Įstatymų projektų priėmimas padės fiziniams asmenims išspręsti pagrindines praktines problemas (pavyzdžiui, klausimus, susijusius su disponavimu bendru turtu, tarpusavio išlaikymu, paveldėjimu po vieno iš partnerių mirties, susižinojimu sveikatos priežiūroje įstaigose ir kt.), kylančias tiek partnerių tarpusavio asmeniniuose santykiuose, tiek partnerių santykiuose su trečiaisiais asmenimis, o kartu sudarys sąlygas partnerių poroms pilnavertiškai funkcionuoti, stiprinant šių asmenų tarpusavio teisinius santykius bei ginant jų teises ir teisėtus interesus.

6. Galima priimtų įstatymų įtaka kriminogeninei situacijai, korupcijai

Įstatymų priėmimas įtakos kriminogeninei situacijai neturės. Išviešinus bendrus tarpusavio asmeninius santykius kuriančių, tačiau nesusituokusių porų santykius Lietuvos Respublikos gyventojų registre, bus sudaromos prielaidos išvengti galimų korupcijos atvejų, bus užtikrinama efektyvi viešų ir privačių interesų derinimo kontrolė.

7. Galima priimtų įstatymų įtaka verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Įstatymų priėmimas turės teigiamos įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai, gerės Lietuvos investicinis klimatas, Lietuva tarptautinių partnerių ir investuotojų bus matoma kaip demokratiška, vakarietiška, žmogaus teises gerbianči Europos Sąjungos valstybė.

8. Ar įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams?

Įstatymų projektai neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

9. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą, galiojantys teisės aktai, kuriuos būtina pakeisti, panaikinti ar priimti, priėmus teikiamus Įstatymų projektus

Atkreiptinas dėmesys, kad kai kuriuose Lietuvos Respublikoje galiojančiuose įstatymuose bei įstatymų įgyvendinamuosiuose teisės aktuose yra įtvirtinta nuostatų, kuriose minima „partnerystė“ ar jos „įregistravimas“, nustatomos „partnerių“ ar „sugyventinių“ teisės ir pareigos.

Atsižvelgiant į tai ir siekiant teisinio aiškumo, apibrėžtumo ir nuoseklumo, tokie teisės aktai turėtų būti aiškinami ir taikomi vadovaujantis, be kita ko, siūlomame naujame LR CSĮ įtvirtinta partnerių ir civilinės sąjungos samprata. Prireikus, po Įstatymų projektų priėmimo, teisės aktai, kuriuose referuojama į minėtas „partnerystės“, „partnerio“, „sugyventinių“ sąvokas, turėtų būti atitinkamai patikslinti. Akcentuotina, kad būtinybės keisti visus susijusius galiojančius teisės aktus nėra, kadangi LR CSĮ projekte numatoma, kad kituose teisės aktuose vartojamos susijusios sąvokos, pavyzdžiui, „sugyventinis“, „sugyventinis (partneris)“, taip pat atitinka LR CSĮ projekte įtvirtintą sąvoką „partneris“.

Pažymėtina, kad galiojančiuose teisės aktuose tam tikros teisės ir pareigos nustatytos tik sutuoktiniams, partneriams atitinkamų teisių ir pareigų nenumatant. Įvertinus ilgas ir itin sudėtingas 20 metų trunkančias diskusijas tiek dėl pačios partnerystės ar analogiško teisinio reguliavimo, tiek konkretaus jos modelio pasirinkimo, manytina, kad šiame etape kitų galiojančių teisės aktų peržiūra ir atitinkamų projektų parengimas lemtų neefektyvų ir neekonomišką tam būtinų laiko ir žmogiškųjų išteklių panaudojimą. Kitų teisės aktų peržiūra būtų tikslinga ir būtina tik apsisprendus priimti Įstatymų projektus ir atitinkamai įtvirtinti registruotos civilinės sąjungos teisinį reguliavimą.

10. Įstatymų projektų atitiktis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimams, Įstatymų projektų sąvokų ir jas įvardijančių terminų įvertinimas Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Teikiami Įstatymų projektai atitinka Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo ir Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimus. Įstatymų projektais keičiamuose įstatymuose įstatyme vartojamos sąvokos ir (ar) jas įvardijantys terminai nekeičiami.

11. Įstatymų projektų atitiktis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos dokumentams

Įstatymų projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) praktiką.

Siūlomų Įstatymų projektų kontekste ypač aktualus 2013 m. lapkričio 7 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas byloje Vallianatos ir kt. prieš Graikiją (2013 m. lapkričio 7 d. sprendimas

byloje *Vallianatos ir kt. prieš Graikiją, peticijų Nr. 29381/09, 32684/09*). Iš faktinių bylos aplinkybių aišku, kad bylos nagrinėjamo metu Graikijoje įtvirtintas teisinis reguliavimas buvo iš esmės identiškas šiuo metu LR CK įtvirtintam (tačiau neįsigaliojusiam) teisiniam reguliavimui – teisė į civilinę partnerystę ir šeiminių teisinių santykių apsaugą partnerystės teisiniu institutu buvo suteikiama tik skirtingos lyties asmenims, nesudarant tokios pačios galimybės tos pačios lyties asmenims. EŽTT, nagrinėdamas šią bylą, išaiškino, jog EŽTT savo jurisprudencijoje šeimos sąvoką aiškina plačiai, o Konvencijos 8 straipsnyje sąvoka „šeima“ neapsiriboja tik santuokos pagrindu sukurtais santykiais, bet gali apimti ir *de facto* šeiminius ryšius, jei asmenys gyvena kartu nesudarę santuokos (žr. *Vallianatos ir kt. prieš Graikiją, 77 punktas*). Nurodytina, kad šioje EŽTT byloje buvo priimtas sprendimas, jog Konvencijos 8 straipsniu turi būti saugomas ir tos pačios lyties asmenų „šeimos gyvenimas“, kuris tos pačios lyties asmenų, gyvenančių sudarius stabilią *de facto* partnerystę, santykius apima lygiai taip pat kaip skirtingų lyčių asmenų santykius (*Vallianatos ir kt. prieš Graikiją, peticijų Nr. 29381/09, 32684/09, 73 punktas; 2010 m. birželio 24 d. sprendimas byloje Schalk ir Kopf prieš Austriją, peticijos Nr. 30141/04, 94 punktas*).

EŽTT taip pat yra konstatavęs, jog teisė į šeimos gyvenimo gerbimą suponuoja ne tik valstybių pareigą susilaikyti nuo neteisėto kišimosi į asmens šeimos gyvenimą, bet ir pozityvius įsipareigojimus, būtinus veiksmingai šios asmens teisės apsaugai užtikrinti (*1979 m. birželio 13 d. sprendimas byloje Marckx prieš Belgiją, peticijos Nr. 6833/74, 31 punktas*).

Atsižvelgiant į tai, Įstatymų projektais taip pat siūloma įtvirtinti registruotos civilinės sąjungos instituto modelį, kuris būtų skirtas tarp santuokos nesudariusių vyro ir moters bei tos pačios lyties asmenų faktiškai susiklosčiusių asmeninių santykių teisiniam sureguliuavimui.

12. Įstatymams įgyvendinti reikalingi įgyvendinamieji teisės aktai, šių aktų rengėjai ir parengimo terminai

Siekiant į teisinę sistemą inkorporuoti siūlomas Įstatymų projektų nuostatas, iki siūlomo šių Įstatymų projektų įsigaliojimo reikės pakeisti:

- 1) Lietuvos Respublikos gyventojų registro nuostatus, patvirtintus Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. gruodžio 23 d. nutarimu Nr. 1495;
- 2) Vedybų sutarčių registro nuostatus, patvirtintus Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugpjūčio 13 d. nutarimu Nr. 1284.

13. Valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšos, kurių prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais).

Įstatymų projektų įgyvendinimui papildomų valstybės biudžeto ar kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų nereikės.

14. Įstatymų projektų rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Rengiant Įstatymų projektus, buvo atsižvelgta į Teisės instituto 2016 metais atlikto tyrimo „Partnerystės instituto reglamentavimas Europos valstybėse“ parengtą ataskaitą, kurioje išsamiai aprašyta Švedijos, Ispanijos ir kitų Europos šalių praktika analogiško teisinio reguliavimo srityje. Taip pat buvo atsižvelgta į Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus 2020 metais parengtą apžvalgą „Tos pačios lyties ir skirtingų lyčių asmenų partnerystės ir santuokos teisiniai institutai Europos Sąjungos valstybėse narėse”.

Analizuojant civilinės sąjungos teisinio reguliavimo galimybę, buvo kreiptas dėmesys ir į viešas diskusijas civilinės sąjungos teisinių santykių reguliavimo tema.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiems projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis

Reikšminiai Įstatymų projektų žodžiai, kurių reikia šiems projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant reikšminius žodžius pagal Europos žodyną „Eurovoc“, yra „civilinė sąjunga“, „partneriai“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Papildomi pagrindimai ir paaiškinimai neteikiami.

Teikia

Jurgita Sejonienė

Vytautas Mitalas

Eugenijus Gentvilas

Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė

Emanuelis Zingeris

Laima Liucija Andrikienė